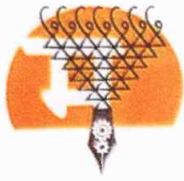

ISSN 2277- 8063 (Print)

— PARLIAMENT OF INDIA —

Navjyot

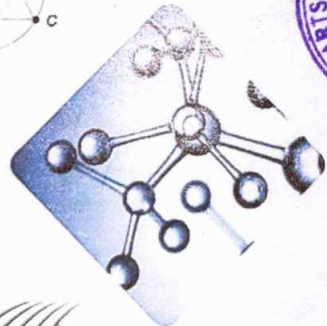
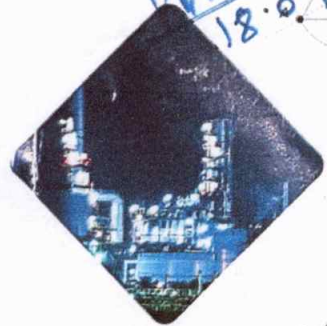
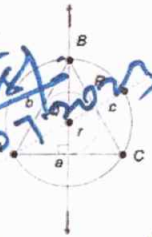
नवज्योत

**INTERNATIONAL INTERDISCIPLINARY
RESEARCH JOURNAL**

(Science, Humanities, Social Sciences, Languages,
Commerce & Management)

Quarterly, High Impact Factor, Peer Reviewed,
Referred & Indexed Journal

Library
Whimsy
18.07.2018

www.navjyot.net

E-mail : editornavjyot@gmail.com

44.	History	JRD Tata a Visionary Nation Builder	Waghmare Kabirdas Sudam	170-174
45.	इतिहास	महाराष्ट्रातील चळवळीच्या इतिहास अनुषंगाने हैदाबाद मूकिसंग्रमात मराठवाड्याचे योगदान	शिवाजी काशीनाथ गायकवाड	175-177
46.	राज्यशास्त्र	स्वातंत्र्योत्तर कालखंडातील महाराष्ट्रामधील सामाजिक चळवळीचे नेतृत्व: एक अभ्यास	संजय बाळगोंडा खोत	178-181
47.	राज्यशास्त्र	महाराष्ट्रातील शेतकरी चळवळ आणि शेतकरी संघटनेतील गटबाजीचे राजकारण	प्रा. डॉ. संजय सागरु सपकाळ	182-185
48.	इतिहास	श्री बापू तुकाराम गुरव : एक अपरिचित स्वातंत्र्यसैनिक	श्री. संदीप बळवंत गुरव	186-189
49.	इतिहास	वसतिगृह चळवळीपाठीमागील छत्रपती शाहू महाराजांची भूमिका	श्री.संदिप वसंतराव जाधव	190-194
50.	इतिहास	पर्यावरण चळवळीचे भारतीय आयाम व महात्मा गांधीजींच्या पर्यावरण विषयक विचारांची उपयुक्तता	समाधान आबा जाधव	195-199
51.	इतिहास	तात्यासाहेब कोरे यांचे वारणा खोऱ्यातील सहकार चळवळीला लाभलेले योगदान	सौरभ राजेश झेंडे	200-203
52.	इतिहास	समाज सुधारणेत सावित्रीबाई फुले यांचे योगदान	डॉ.हणमंत बाळकृष्ण नागणे	204-206
53.	History	Role of Naval Central Strike Committee during RIN Mutiny 1946	Mr. Somanath Satapute	207-212
54.	History	Thoughts of Dr. Babasaheb Ambedkar and Challenges in The Implementation of Fundamental Rights	Harshal Shashikant Shinge	213-219
55.	Economics	Economic Ideas of Mahatma Gandhi in Relevance of Globalization	Dr. Dnyanraja Chighalikar	220-222
56.	राज्यशास्त्र	1991 च्या मुक्त अर्थव्यवस्थेचे राजकीय क्षेत्रावर झालेला परिणाम	शरद विठ्ठल पाटील	223-225
57.	राज्यशास्त्र	1991 च्या मुक्त अर्थव्यवस्थेचे अनुसूचित जातीच्या चळवळीवरील राजकीय परिणाम	उषादेवी अंकुश कांबळे	226-228
58.	राज्यशास्त्र	1991 च्या नवीन आर्थिक धोरणाचे भारतातील निवडक राष्ट्रीय राजकीय पक्षाच्या धोरणावरील परिणाम	श्री राजेंद्र शरद जायकर डॉ. टी. एम. पाटील	229-234
59.	इतिहास	जागतिकीकरण व पर्यटन : एक चिकित्सा	डॉ. सुरेश मारुती चव्हाण प्रा. प्रशांत प्रकाश कांबळे	235-237
60.	Library & Inf science	जागतिकीकरणात महाविद्यालयीन ग्रंथपालाची बदलती भूमिका	समीर श्रीहरी कुलकर्णी	238-241
61.	वाणिज्य	महात्मा गांधी : शैक्षणिक, सामाजिक आणि राजकीय विचार	प्रा. सचिन सोमगोंडा पाटील प्रतीक्षा पुंडलिक दुंडगे	242-244
62.	अर्थशास्त्र	1991 च्या मुक्त अर्थव्यवस्थेच्या धोरणाचे आर्थिक परिणाम	अश्विनी विपुल पाटील शुभांगी वसंत ठोंबरे	245-248
63.	राज्यशास्त्र	महिलांचे राजकारण विशेष संदर्भ कराड महानगरपालिका	तृप्ती रमेश मोरे	249-252
64.	राज्यशास्त्र	भारतीय राजकारणाचे आधुनिकीकरण राज्यकारणाकडून बहुमताकडे वाटचाल - स्थानीय आणि वास्तव	प्रा. डॉ. विक्रमराव नारायणराव पाटील	253-257

महात्मा गांधी : शैक्षणिक, सामाजिक आणि राजकीय विचार

सहा. प्रा. सचिन सोमगोंडा पाटील, वाणिज्य विभागप्रमुख कला वाणिज्य आणि विज्ञान महाविद्यालय,
गडहिंग्लज.

कुमारी प्रतीक्षा पुंडलिक दुंडगे (B. Com. I) कला वाणिज्य आणि विज्ञान महाविद्यालय, गडहिंग्लज.

सारांश :-

भारताच्या स्वातंत्र्य लढ्यात म.गांधी यांचे योगदान हे अत्यंत महत्त्वपूर्ण व मोलाचे आहे . 1920 नंतर भारतीय लढ्याचे नेतृत्व महात्मा गांधी यांच्याकडे आले. भारतीय स्वातंत्र्याचा लढा महात्मा गांधी यांच्या कार्यभोवती केंद्रित झाला. महात्मा गांधी यांचे नाव जगभर पसरलेले आपल्याला दिसून येते त्याचे कारण म्हणजे त्यांनी भारताच्या सामाजिक, राजकीय, आर्थिक व शैक्षणिक क्षेत्रात आपल्या कार्याचा उमटवलेला ठसा होय .महात्मा गांधी हे स्वातंत्र्ययोद्धा, समाजसुधारक, शिक्षणतज्ज्ञ, राजकीय विचारवंत, अस्पृश्यांची उदारक, धर्मवंकें, अर्थतज्ञ म्हणूनही ओळखले जातात .

प्रस्तावना -

ब्रिटिशांविरुद्ध दिलेला मानवी लढा हा भारतीय समाजाच्या बदलाला कारणीभूत ठरला तो लढा महात्मा गांधी यांनी दिला. याविषयी 'निर्मलकुमार फडकुले म्हणतात की, भारतीय राजकारणात गांधीजींचा अवतार झाला नसता तर सशस्त्र क्रांतीच्या मार्गाकडे तरुण वळले असते यात शंकाच नाही' . सत्य आणि अहिंसा या तत्त्वाच्या आधारे भारतीय स्वातंत्र्याचा लढा चालविणारे महात्मा गांधीजी पहिले क्रांतिकारी व्यक्तिमत्व होते. याविषयी 'विनोबा भावे म्हणतात की, भगवान बुद्धानंतर सत्य, अहिंसेचा एवढा मोठा पुजारी दुसरा झालाच नाही. म्हणजेच गौतम बुद्ध यांची सत्य आणि अहिंसा या तत्त्वाची प्रेरणा घेऊन महात्मा गांधीजींनी भारताला स्वातंत्र्य मिळवून दिले. महात्मा गांधी यांच्यावर थोरो, रस्किन यांच्या विचारांचा मोठा प्रभाव होता. त्याचबरोबर गांधीजींचे शैक्षणिक, सामाजिक आणि राजकीय विचार हे आजच्या काळातील समाज व्यवस्थेला आदर्श ठरतात.

उद्दिष्टे :-

1. महात्मा गांधी यांच्या शिक्षण विषयक विचारांचा अभ्यास करणे.
2. महात्मा गांधी यांच्या शिक्षणाची उद्दिष्टे काय होती याचा अभ्यास करणे.
3. महात्मा गांधी यांच्या सामाजिक विचारांचा अभ्यास करणे.
4. महात्मा गांधी यांच्या राजकीय विचारांचा अभ्यास करणे.

संशोधन पध्दती -

महात्मा गांधी यांच्या शैक्षणिक, सामाजिक, राजकीय आणि आर्थिक विषयक विचार हा संशोधनपरलेख मांडताना सर्वसाधारणपणे दुय्यम पध्दतीचा अभ्यास केला आहे. सदरील माहितीचे संकलन मासिके, इंटरनेट, शोधनिबंध, इंटरनेटवर उपलब्ध गांधीजींचे चरित्र इत्यादींवर आधारित आहे.

महात्मा गांधी व शिक्षण विचार-

महात्मा गांधी यांनी वर्धा येथे झालेल्या शैक्षणिक परिषदेत आपले शैक्षणिक विचार मांडले दिसतात. महात्मा गांधी यांचे शिक्षण पध्दती ही 'वर्धा योजना' मूलदोगी शिक्षण , बुनीयादी शिक्षण व जीवन शिक्षण इत्यादी नावाने ओळखले जाते. शिक्षण विषयी गांधीजी म्हणतात की, 'मी शिक्षण क्षेत्रात अनाधिकारी व्यक्ती आहे व शिक्षणाचा जो रूढ व तांत्रिक अर्थ आहे त्यापासून मी अनविज्ञ आहे. पण हा त्यांचा नम्रपणा होता कारण ते स्वतः म्हटले आहे मी भारताला अनेक प्रकारच्या गोष्टी दिल्या त्यात वर्धा शिक्षण योजना व शिक्षण पध्दती ही सर्वात महत्त्वाची आहे.' त्यांच्या शिक्षण विषयक तत्त्वज्ञानात निसर्गावाद, आधीवार्ध, वास्तववाद व कार्यवाह या चारही

महात्मा गांधीजींचे राजकीय विचार-

गांधीजी अहिंसक मार्गाचा वापर अन्याय शासनाविरुद्ध देशांतर्गत दंग्याझोप्यांच्या व दंगलीच्या प्रसंगी, परकीय आक्रमणाविरुद्ध आणि स्वतःच्या कुटुंबात, संस्थेत महासंघटनेत करणे शक्य आहे. असे सांगतात ते त्यांनी प्रत्यक्षात वापरात आणून दाखविले. गांधींचा हिंसेला नकार, युद्दाला नकार देऊन अहिंसात्मक मार्गाने जागतिक शांतता प्रस्थापित करण्याचे सांगतात. गांधींच्या विचारांच्या आधारावर 1960, 1970 च्या काळात जागतिक राजकारणात विशेषतः युरोपात आणि इतर देशात अहिंसात्मक मार्गाची शांततामय चळवळ सुरू झालेले दिसते. आंतरराष्ट्रीय स्तरावर, शस्त्र- अस्त्र स्पर्धा वाढून हिंसात्मक वाढलेली दिसते. तसेच देशांतर्गत स्तरावर सुद्धा विशेषतः विकसनशील देशात नागरी समाजात, जाती, धर्माच्या आधारावरील राजकारणातील दंगली, वंशवादाच्या दंगली, वरचेवर वाढताना दिसतात. तसेच प्रदेश वाद, फुटीरवाद, दहशतवाद या प्रकारच्या हिंसात्मक प्रवृत्ती वाढल्याने जीवित हानीत वाढ झालेली दिसते, महानगरामध्ये अर्थ राजकारणामुळे खून, हिंसापात होताना दिसतात. अशा हिंसात्मक धामधुमीत मानवाला शांततामय सुखी जीवन जगता येणार नाही. गांधींच्या विचारानुसार मार्ग, चर्चा, मन परिवर्तन, प्रबोधन करून देशांतर्गत नागरी समाजातील दोष दूर करता येतो. तसेच आंतरराष्ट्रीय स्तरावर हिंसापात, युद्ध रोकवायची असल्यास पंचशील तत्वे याचा वापर करून तसेच नाम [अलिप्तवादी चळवळ]चा वापर करून रोखता येतो.

राजकीय आर्थिक सत्तेचे विचार-

गांधींच्या आदर्श राज्यांचा मूळ आधार खेडे राहतील, प्रत्येक खेडे स्वावलंबी, स्वयंपूर्ण व स्वायत्त असेल या खेड्यात राजकीय- आर्थिक सत्तेचे विकेंद्रीकरण राहिले. उत्पादन केंद्रित, सत्ता केंद्रित, राजकीय व्यवस्थेऐवजी मानव केंद्रित सत्तेसाठी- राजकीय सत्तेचे विकेंद्रीकरण आवश्यक आहे. गांधी विचारावर आधारित संविधान अनुच्छेद 40 मध्ये राजकीय सत्तेच्या केंद्रीकरणासाठी पंचायत राज व्यवस्थेची तरतूद केलेली असून 2 ऑक्टोबर 1959 मध्ये भारतात पंचायत राज व्यवस्थेची स्थापना ही करण्यात आली. पण पंचायतराजला स्थानिक स्तरावर निर्णय घेण्याचा अधिकार मात्र दिलेला नाही. म्हणून अण्णा हजारे यांनी ग्रामसभा ही संसद करण्यासाठी आंदोलन करत आहे. सरकारने गांधी विचारावर आधारित ग्रामस्वराज्यासाठी अनेक कायदे केलेले आहेत. गांधीजी राजकीय सत्तेच्या विकेंद्रीकरणाबरोबरच उपयुक्तवादी आधुनिक अर्थशास्त्राला नकार देऊन भांडवलशाहीच्या केंद्रित व्यवस्थेला विरोध करतात गांधींच्या समाज व्यवस्थेत प्रमुख स्थान शेतीला व शेतीशी पूरक ठरणान्या लघुउद्योग ग्राम उद्योगाला आहे. गांधींच्या मते शेती ही सरकारी पद्धतीने व लहान प्रमाणात करून शेतीस पूरक ठरणान्या ग्रामद्योगासारख्या हस्त व्यवसायांना प्राधान्य दिले पाहिजे. त्यामुळे खेडी आपल्या आवश्यक गरजा पूर्ती करतील. खेड्यातील लोकांना नोकरीसाठी इतरत्र जावे लागणार नाही व बेकारी नष्ट होईल आज शहरी भोग विलासी जीवनाचा लोकांना कटाळा आलेला आहे. शहरी जीवनाचे अनेक समस्यांना जन्म दिले आहे. अशा समस्यांपासून सुखी समृद्धीचे जीवन हे खेडे खेड्यातच आहे. म्हणून आता परत खेड्याकडे चला असे म्हणावे लागेल.

निष्कर्ष-

1. महात्मा गांधी यांची शिक्षण व्यवस्था व शैक्षणिक विचार आजच्या वर्तमान स्थितीत स्वीकारल्यास समाज परिवर्तन होण्यास मोठ्या प्रमाणात मदत होऊ शकते.
2. गांधीजींची शिक्षण प्रणाली ही व्यवसायभिमुख असल्याचे दिसून येते.
3. महात्मा गांधीजींचे राजसंस्थेविषयाचे विचार पाहिले असता मानव कल्याण व राष्ट्र उन्नती हा एकमेव दृष्टिकोन दिसून येतो.

संदर्भ ग्रंथ-

1. डॉ. अण्णासाहेब गरुड, डॉ. बी.बी. सावंत, महाराष्ट्रातील समाज सुधारणेचा इतिहास. कैलास प्रकाशन, औरंगाबाद.
2. सुमित सरकार, आधुनिक भारत का इतिहास, राजकमल प्रकाशन, दिल्ली.
3. सुहास कुलकर्णी, मिलिंद चापनेकर असा घडला भारत, रोहन प्रकाशन, पुणे.